

Első közlés: Klaudy K. 2019. Közös nyelvet beszélünk? Ami a 123 fordítástudományi terminusból kimaradt. In: Fóris Á., Bölcskei A. E. (főszerk.) *Nyelv, kultúra, identitás. Alkalmazott Nyelvészeti kutatások a 21. századi információs térben.* XXVII. MANYE Kongresszus. KGRE Budapest, 2019. április 15-16. I. rész: Fóris Á., Pintér T., Szoták Sz., Tamás D. M. (szerk.) *Terminológia, lexikográfia, fordítás.* (A MANYE Kongresszusok előadásai. Vol.14.) Budapest: Akadémiai Kiadó.

KÖZÖS NYELVET BESZÉLÜNK? AMI A 123 FORDÍTÁSTUDOMÁNYI TERMINUSBÓL KIMARADT¹

1. A tudományos terminológiáról általában

A fordítástudomány mint alig több mint fél évszázados tudomány esetében még mindig gyakran felmerül a tudományos önállóság kérdése. Hiszen a filológia, az irodalomtudomány, a nyelvtudomány, a filozófia és több más tudomány is foglalkozik fordított szövegekkel, jobban mondva „használ” fordított szövegeket, de mint ezt gyakran hangsúlyoztam (Klaudy 2014a), a fordítástudományban nem írókról, nem korszakokról, nem nyelvekről szeretnénk többet megtudni, hanem magáról a fordításról, a nyelvek közötti közvetítésről, az egyik nyelvből a másikba való átlépés jellegzetességeiről. Mikor egy tudomány érettségét vizsgáljuk, több kérdést kell feltennünk: (1) Képes-e definiálni a kutatás tárgyát? (2) Képes-e leírni a kutatás tárgyát? (3) Van-e saját nyelve? (5) Vannak-e saját kutatási módszerei? (6) Van-e magyarázó ereje? (6) Lehet-e számszerűsíteni eredményeit? (7) Lehet-e formalizálni eredményeit? (8) Képes-e előre jelezni a jelenségeket? (8) Van-e közmegegyezés a szakemberek között a szakkifejezések használatában?

2. Van-e a magyar fordítástudománynak saját terminológiája?

A XXVII. MANYE Kongresszuson elhangzott előadás szerkesztett változata (Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem, 2019. április 15–16).

Bár a fordítástudomány saját kutatási módszereinek leírása is sürgető feladat lenne, ebben az előadásban a harmadik és a nyolcadik kérdésre próbálok meg válaszolni: Van-e a fordítástudománynak saját nyelve, és van-e közmegegyezés a fordításkutatók között a szakkifejezések használatában? Először az első kérdésre, a saját nyelv kérdésére keressük a választ. Tegyük egy próbát, és csak úgy találomra soroljunk fel néhány szakkifejezést egy másik tudomány területéről:

agyi aszimmetria, félteke-dominancia, kézpreferencia, emlényom aktiválása, beszédprodukciós modellek, mentális lexikon, beszédtervezés, téves kivitelezés, hezitálás nélküli spontán beszéd, fogalmi előkészítés, percepciós szintek, felismerési pont, lexikai hozzáférés stb.

Ha feltesszük a kérdést, mely tudomány terminusai a fentiek, ugye könnyű rájönni, hogy a pszicholingvisztikáé. Most pedig tegyük még egy próbát, soroljunk fel néhány szakkifejezést egy másik tudományterületről származó korpuszból. A szakkifejezések melletti számok a korpuszbeli előfordulást jelentik:

elméleti (20), kulturális (30), szemantikai (19), jelentés (18), információ (17), nyelv (18), kommunikáció (15), kutatás (14), terminusok (14), verbális (14), szövegek (13)

Nos, melyik tudomány szakkifejezései ezek? Ugye nem könnyű rájönni? Pedig a szakkifejezések forrása az a két magyar fordítástudományi minikorpusz, melyet saját céljaimra állítottam össze. Azért minikorpusz, mert mind az eredeti mind a fordított magyar fordítástudományi szakszöveg csak 150 oldalnyi. Az eredeti magyar (EMK) korpusz a magyar nyelvű *Fordítástudomány* című folyóirat egyik számát tartalmazza (150 oldal, 52 737 szó), a fordított magyar (FMK) korpusz pedig mesterképzős hallgatók angol–magyar diplomafordításait (150 oldal, 53 746 szó).

Ezt a két szöveget töltöttem be az ingyenesen használható lextutor szoftver text/lex/compare funkciójába, amely egybe tud vetni két azonos nyelvű szöveget. A szoftver először kiszűri a közös szókincset (shared vocabulary), ezzel megszabadulunk a „fordítás” és „tolmácsolás” szavaktól és azok összes alakjától, majd gyakorisági listát ad a csak egyik (unique to one) és a csak a másik (unique to two) szövegben található szavakról. Ebből választottam ki a 30 és 10 közötti előfordulással szereplő szakkifejezéseket. Végigolvasva őket megállapíthatjuk, hogy bármelyik bölcsészettudományi szövegből származhatnak.

Joggal merül tehát fel a kérdés, hogy mikor a fordításról beszélünk, akkor a fordítástudomány nyelvét használjuk-e? Természetesen itt el kell különíteni a fordítások laikus olvasóit, a fordítókat és a fordításkutatókat. Beszéljünk csak az utóbbiakról. Másképp beszélnek és írnak-e a fordításról azok, akik elvégezték a Fordítástudományi Doktori Programot, és azok akik „csak” fordítanak és tolmácsolnak? Bővül-e a fordítástudományi terminusok listája az új tudományos eredmények nyomán? Az ELTE BTK Fordítástudományi Doktori Programjában megvédett 40 disszertációnak hány terminusa ment át a közhasználatba? De azt a kérdést is fel lehet tenni, hogy a többi alkalmazott nyelvészeti tudományból (pl. pragmatika, szövegnyelvészet) vettünk-e át olyan terminusokat, melyeket a fordítástudományban magunkénak érzünk és használunk?

A fordítástudomány azért van különösen nehéz helyzetben, mert köznyelvi szavakat kellene tudományos értelemben használni. Pl. a „tolmácsolás” szó, egyáltalán nemcsak szóbeli nyelvi közvetítésre használatos, gondoljunk csak fennkölt használatára a színművészetben, a zeneművészetben, az irodalomkritikában (vö: a *mű XY ihletett tolmácsolásában hangzott el, került a nézők elé, került az olvasók elé* stb.) Vagy a „szószerinti fordítás” többféle értelmezésére. Márpedig ennek a kifejezésnek egyértelmű fogalmi tisztázására a fordítási megbízások esetében éppúgy nagy szükség lenne, mint a fordítások értékelésében. És kitől lehetne elvárni ennek tisztázását? Nyilván a fordításkutatóktól és nem a megbízásokat közvetítő ügyintézőktől vagy minisztériumi hivatalnokoktól, ahogy ez ma sokszor megtörténik.

A magyar fordításkutatók között nincs megállapodás az ilyen alapvető szakkifejezések esetében sem mint pl: „funkcionális ekvivalencia”, „szószerinti fordítás”, „fordítási művelet” stb. Fischer Márta a „funkcionális ekvivalens” terminust használja, mikor a fordító a terminusválasztással a forrásnyelvi és a célnyelvi fogalom hasonlóságára utal, és a „fordítási ekvivalens” terminust használja, mikor fogalmi különbség van a megnevezések mögött (Fischer 2012:23). De a fordítástudományi közhasználatban a közvetlen megfelelésre a „szótári ekvivalens” kifejezést használják, és az alkalmi megfelelésre tartják fenn a „fordítási ekvivalens” vagy „funkcionális ekvivalens” terminusokat.

Én magam is sokszor írtam arról, hogy a fordítási folyamat lényegének, az egyik nyelvről a másikra való átlépésnek a megjelölésére rengeteg terminust használunk szinonimaként: *fordítási/fordítói művelet, eljárás, technika, módszer, transzformáció, eltolódás, stratégia* stb.

Pedig elhatárolásukra szükség lenne. Ezzel meg is próbálkoztam (Klaudy 2014b). Például nagyon elterjedt, hogy mindent „stratégiának” nevezünk, amit a fordító végez, pedig a „stratégia” terminus csak a tudatost döntést igénylő lépések esetében lenne indokolt használni, akár szó-, akár mondat-, akár szövegszintről beszélünk. Dudits András mostanában több cikkében próbálja megalkotni a fordítási műveletek és eljárások taxonómiáját (pl. Dudits 2018).

3. Hol lehet most utánanézni a magyar fordítástudományi terminusoknak?

A közmegegyezéshez szükség lenne egy magyar fordítástudományi terminológiai szótárra, amely még nem született meg. Nem szójegyzékre gondolok, hiszen kéthasábos kétnyelvű szójegyzék több magyar fordítástudományi könyvben is található (pl. Károly 2007, Horváth 2011) hanem definícióval, forrásmegjelöléssel és kereszthivatkozásokkal ellátott terminológiai szótárra. Ilyen típusú terminusjegyzék, most még csak egy van, *Bevezetés a fordítás elméletébe* című könyvem (Klaudy 1999) végén található 123, a magyar fordítástudományban használatos szakkifejezés magyarul, (zárójelben angolul vagy németül, ha szerzőhöz kötődik), a szerző nevével és évszámával, a fogalom definíciójával, és keresztutalásokkal. Nézzünk egy példát a 123-ból (A továbbiakban a rövidség kedvéért csak „a 123” -ként fogok utalni erre a régi terminusjegyzékre.):

- alkalmazott fordítástudomány (applied translation studies) = Holmes (1972) szerint a fordítástudomány elméleti és leíró ágában elért eredményeinek *alkalmazása* a fordítók képzésében, a fordítási segédeszközök készítésében, a fordításpolitikában, és a fordításkritikában;
- (vö: elméleti ~, leíró ~)

De ez a jegyzék 20 éves. Hol találjuk meg a fordítástudományban újabban használt terminusok magyarázatát, idegen nyelvi megfelelőjét, a keletkezés helyével, idejével, definícióval, kereszthivatkozásokkal? Pl. „autentikus szöveg”, „integrált fordítás”, „preferenciális javítás”, „implikátúra”, „fordítási környezet” stb. A magyar fordítástudományi terminológiai szótár hiánya azt is jelenti, hogy a nemzetközi terminusok sem találnak könnyen utat a magyarul írt tanulmányokba. Pl. Sonja Tirkkonen-Condit „unique item” terminusának tudjuk a definícióját: „olyan elem a célnyelvben, amelynek nincs nyelvi

megfelelője a forrásnyelvben” de még nem találtuk meg a magyar megfelelőjét (Tirkkonen-Condit 2004:177).

4. Miért fontos a fordítástudománynak a terminológia?

Aminek nincs neve, az nincs. Ezért tartotta James Holmes 1972-ben fontosnak az általa „Translation Studies” nevű tudományterület nevének és természetének pontos körülírását. Ezért adta Susan Bassnett 1980-ban megjelent könyvének azt a címet, hogy „Translation Studies”. És innen már világosan kirajzolódik a fejlődés útja. A „Translation Studies” amely csak egy szekció volt az 1972-es koppenhágai III. AILA konferencián, sőt még a FIT-nek a fordítók nemzetközi szövetségének konferenciáin is csak egyike volt a szekcióknak, kitört ebből az alárendelt funkcióból. Saját konferenciái, majd kongresszusai lettek, saját nemzetközi szervezete lett, doktori programok, tanszékek, sőt intézetek viselik a nevükben azt, hogy „Translation Studies”. Ha angolul utána szeretnénk nézni valamelyik terminusnak bőven állnak rendelkezésünkre terminológiai szótárak és enciklopédiák (Shuttleworth és McCowie 1997, Baker 1998). Sőt a terminológiai vita is megindult (Dorslaer 2007, Snell-Hornby 2007). Ez utóbbi Shakespeare *Rómeo és Julia* című színdarabjából idéz tanulmányának címében „What is in a Name?” A Translation Studies metanyelvről szóló vitát először a *Target* 2007-es különszáma tartalmazta, majd önálló kötetben is megjelent.

Térjünk vissza a magyar fordítástudományi terminológiára. Magyarul már maga az elnevezés is problematikus, hiszen a „Translation Studies” egyszerű lefordítása „fordítási tanulmányok” zsákutcába vezet. Ez az elnevezés nem alkalmas önálló tudomány jelölésére. Néhány területen meghonosodott pl. „European Studies” = „Európai tanulmányok”, de a fordítással kapcsolatos tudományos ismeretek és kutatási tevékenység elnevezésére nem alkalmas. Tehát jelenleg abban a helyzetben vagyunk, hogy tudományunk neveként több megnevezés is használatos egyidejűleg. Nézzük meg hány találatot ad az egyes megnevezésekre a Google, és hogyan változott az egyes megnevezések előfordulása 2017 és 2019 között: „fordítástudomány” (9400<12 700), „fordításelmélet” (3070<12 000), „tolmácsolástudomány” (62<155), „tolmácsoláselmélet” (319>252), „transzlatológia” (340>292), „traduktológia” (223), „traduktográfia” (77), „transzlatorika” (245).

A fentiekből látszik, hogy a „fordítástudomány” (12 700) vezet, de a „fordításelmélet” sincs sokkal lemaradva (12 000). Érdekes megnézni ugyanezt a tolmácsolással kapcsolatban, amely jóval később kezdett önállósulni, ami látszik is a találatokból. Itt a „tolmácsolástudomány” nem vezet, de növekvő tendenciát mutat (62<155), míg a „tolmácsoláselmélet” csökkenőt (319>252). A többi ritkábban előforduló terminus használata már tanszékekhez, programokhoz, személyekhez kötődik. A „transzlatológia” az ELTE BTK germanisztikai minor szakjához. A „traduktológia” és a „traduktográfia” Albert Sándorhoz, aki a fordítás elméleti tanulmányozását nevezi traduktológiának, és a leíró megközelítést traduktográfiának (Albert 2011). A „transzlatorika” pedig Banczerowsky professzorhoz kötődik, aki rendszeresen használja ezt a terminust nyilván a lengyel „translatoryka” terminus ihletésre, melyre 84 600 találatot ad a Google.

A „fordítástudomány” vagy „fordításelmélet” kérdést el lehetne dönteni Holmes kategóriái alapján is, hiszen nála a tágabb kategória a „Translation Studies” és a „Translation Theory” csak a hármas felosztás (elméleti, leíró és alkalmazott) első tagjaként jelenik meg, („General Translation Theory”). De mint a Google találatok jelzik a magyar fordítástudományi nyelvhasználatban szinonimaként honosodtak meg. A „fordításelmélet” jelentésének leszűkítésében is segíthetne talán a jövőbeli terminológiai szótár.

5. Az alapfogalmak definíciója

Valamely tudomány megnevezésén kívül természetesen szükség van az illető tudomány definíciójára vagy definícióira, és a definíciók forrásának megjelölésére is. A tudomány definíciójához pedig elkerülhetetlen a kutatás tárgyának, esetünkben a fordításnak a definíciója is. A fordításnak olyan sok definíciója van, hogy ezek felsorolása is önálló tanulmányt igényelne, ezért a 123-ban nem is vállalkoztam rá, hanem megkerültem a problémát az alábbi módon (Klaudy 1999: 152):

fordítás (translation)

- mint eredmény (product) = a fordítás eredményképp keletkezett célnyelvi szöveg;
- mint folyamat (process) = írott forrásnyelvi szöveg megértésének (dekódolás), a forrásnyelvi szövegről a célnyelvi szövegre való áttérésnek (transzkódolás) és írott célnyelvi szöveg megalkotásának (kódolás) folyamata;

- (vö: tolmácsolás)

tolmácsolás (interpreting)

- a tolmácsolás terminus a fordítással ellentétben csak folyamatot (process) jelöl: a hangzó forrásnyelvi szöveg megértésének (dekódolás), a forrásnyelvi szövegről a célnyelvi szövegre való áttérésnek (transzkódolás) és hangzó célnyelvi szöveg megalkotásának (kódolás) folyamatát;
- (vö: fordítás)

Az utóbbi években előadásaimban új definícióval kísérletezem, melyről úgy érzem, hogy a lehető legegyszerűbben ragadja meg a tanulmányozott jelenség lényegét:

fordítás (translation)

- nyelvek és kultúrák közötti írásbeli információátadás folyamata és eredménye;

tolmácsolás (interpreting)

- nyelvek és kultúrák közötti szóbeli információátadás folyamata és eredménye;

Az alapfogalmak definíciójához még hozzátartozik a fordítástudomány/fordításelmélet definíciója, amelyeket a 123-ban szinonimaként kezeltem:

fordításelmélet, fordítástudomány (theory of translation, science of translation, translation studies)

- az alkalmazott nyelvészet egyik ága, amely a fordítás folyamatát, végeredményét és funkcióját vizsgálja a fordítási szituációban résztvevő összes nyelvi és nyelven kívül tényező figyelembevételével. (Klaudy 1999:153)

Ezt a definíciót több kritika érte, részben azért mert nem mindenki ért egyet azzal, hogy a fordítástudományt az alkalmazott nyelvészet egyik ágaként értelmezi, a másik azért, hogy a rohamosan fejlődő tolmácsoláskutatás hiányzott belőle, ezért ezt a definíciót az alábbi módon egészítettem ki :

fordítástudomány (Translation Studies)

- A fordítástudomány önálló interdiszciplináris tudományterület, mely a legtágabb értelemben vett nyelvi közvetítés eredményét, folyamatát és funkcióját vizsgálja, a fordítás és tolmácsolás folyamatában résztvevő összes nyelvi és nem nyelvi tényező figyelembevételével. Saját elméleti, leíró és alkalmazott ága van. (Klaudy 2014a:303)

Mint említettem az utóbbi években a „*Bevezetés a fordítás elméletébe*” című előadásaimban a fordításról és a tolmácsolásról új, végsőkéig leegyszerűsített definíciót adtam, hogy ezzel is megkönnyítsem az elméleti vizsgára készülő hallgatók dolgát, és ennek megfelelően dolgoztam át a fordítástudomány definícióját is. Részben most már az utóbbi években végbement fejlődésnek megfelelően különválasztottam a fordítással és a tolmácsolással foglalkozó tudományt, részben pedig igyekeztem úgy fogalmazni, hogy a vizsgára készülő hallgatók, ha egy kicsit átgondolják, maguk is meg tudják fogalmazni, hogy miről szólnak az előadások.

fordítástudomány (Translation Studies)

- a nyelvek és kultúrák közötti írásbeli információátadás folyamatáról, eredményéről és funkciójáról szóló ismeretek összegyűjtése és rendszerbe foglalása;

tolmácsolástudomány (Interpreting Studies)

- a nyelvek és kultúrák közötti szóbeli információátadás folyamatáról, eredményéről és funkciójáról szóló ismeretek összegyűjtése és rendszerbe foglalása;

6. Kiegészítési javaslatok

A tanulmány további részében egy-egy példával fogom szemléltetni, hogy a magyar fordítástudományi terminológia különböző rétegeiből mi az, ami szerepel a 123-ban, és egy-két javaslatot teszek a kiegészítésre. Azért fogok csak egy-két példát hozni a javasolt kiegészítésekre, mert ezek csak illusztrációként szolgálnak. Az elmúlt 20 év alatt nyilván több száz „terminusjelölt” (Tamás Dóra terminusa 2017) gyűlt össze a magyar fordítástudományban, melyeket fel kellene dolgozni és fogalom definíciójával valamint forrásmegjelöléssel bele kellene dolgozni ebbe a szótárba.

A magyar fordítástudományi terminológia rétegződését röviden már érintettem a terminusjegyzék bevezetésében (Klaudy 1999: 142), most megismétlem, mert ezek szerint fogok haladni a továbbiakban:

1. eredeti magyar terminusok, amelyeket magyar szerzők vezettek be,
2. azonos jelentésben átvett nemzetközi terminusok,
3. magyarra fordított nemzetközi terminusok,
4. általános nyelvészeti terminusok sajátos fordítástudományi jelentésben,
5. alkalmazott nyelvészeti terminusok sajátos fordítástudományi jelentésben,
6. köznyelvi szavak fordítástudományi jelentésben,
7. más tudományok terminusai fordítástudományi jelentésben.

6.1. Eredeti magyar terminusok (magyar szerzők vezették be):

Benne van a 123-ban:

- átváltási művelet (transfer operation) = Klaudy (1999) terminusa a fordítási műveletekre. Abban különbözik a korábbi felfogásoktól, hogy nemcsak a nyelvi és kulturális *különbségek, aszimmetriák* miatt végzendő átalakításokat, eltolódásokat (pl. "shifts" Catford 1965) veszi figyelembe, hanem minden tudatos és nem tudatos, automatikus és nem automatikus, kötelező és fakultatív stb. műveletet, amit a fordító annak érdekében végez, hogy a forrásnyelvi szövegből célnyelvi szöveg legyen, beleértve a különböző célnyelvi lehetőségek közül való választást is;

Kiegészítendő például az alábbiakkal:

- fordítási szöveg = a fordítás eredményeképp létrejött (írott) célnyelvi szöveg (Károly 2007);
- tolmácsolási szöveg = a tolmácsolás eredményeképp létrejött (hangzó) célnyelvi szöveg (Szegh Henriett készülő disszertációja);
- aszimmetria hipotézis = az explicitáció és implicitáció nem szimmetrikus műveletek, mert a fordítók akkor is gyakran elmulasztják az implicitációt, amikor lenne rá lehetőségük (Klaudy 2007);

6.2. Változtatás nélkül átvett nemzetközi (görög/latin eredetű angol) terminusok

Benne van a 123-ban:

- dinamikus ekvivalencia (dynamic equivalence) = Nida (1964)
terminusrendszerében a "dinamikus ekvivalencia" a "formális ekvivalencia" ellentéte. Akkor jellemzi a fordítást a dinamikus ekvivalencia, ha a fordítás befogadója ugyanúgy reagál a fordításra, mint ahogy az eredeti szöveg befogadója reagált az eredeti szövegre;
- (vö: formális ~)

Kiegészítendő például az alábbival:

- Implikatura (implicature) = Grice (1975) terminusa. Olyan jelentéstartalom, amely szó szerint nincs benne a megnyilatkozásban, de kikövetkeztethető belőle;

6.3. Magyarra fordított nemzetközi terminusok

Benne van a 123-ban:

- célnyelvi megközelítés (target language approach = Tourynak (1995) elsősorban az irodalmi fordításokkal kapcsolatban kidolgozott elmélete, amely szerint a fordítások értékelésében, nem abból kell kiindulni, hogy mennyire felel meg a forrásnyelvi szövegnek, hanem abból, hogy a fordítás bele tud-e illeszkedni a célnyelvi szövegek közé, elfogadják-e a célnyelvi olvasók;

Kiegészítendő például az alábbival:

- honosítás (domestication) = Venuti (1995) amikor a fordító csökkenti az idegenszerűséget a célnyelvi olvasó kulturális normáit tartva szem előtt;
- idegenítés (foreignization) = Venuti (1995) amikor a fordító megtartja az idegenszerűséget és külföldi utazásra viszi az olvasót;

6.4. Általános nyelvészeti terminusok, sajátos fordítástudományi jelentésben

Benne van a 123-ban:

- kompetencia 1. (competence) = a fordítástudományban a fordítók által megvalósítható végtelen számú elvileg lehetséges fordítói megoldás. Toury (1995) felfogásában a fordítói kompetencia – fordítási norma – fordítási performancia triád eleme;
- (vö: norma, performancia)
- kompetencia 2. (competence) = a fordító/tolmács szakmai kompetenciájának elemei: (1) nyelvi kompetencia (mindkét nyelven), (2) szaktárgyi kompetencia, (3) kulturális kompetencia (mindkét kultúrára vonatkozóan), (4) fordítástechnikai (átváltási, transzfer) kompetencia, (5) kommunikatív kompetencia;

Kiegészítendő például az alábbival:

- kreativitás (creativity) = az általános nyelvészetben (Chomsky 1965) az anyanyelvi beszélőkre egyetemesen jellemző kreatív nyelvhasználat;
- kreativitás (creativity) = a fordítástudományban a fordítók problémamegoldó képessége (érzékenység, rugalmas gondolkodás, újszerű megoldások);
- (vö: transzkreáció)

6.5 Alkalmazott nyelvészeti terminusok, sajátos fordítástudományi jelentésben

Benne van a 123-ban:

- transzfer 1. (transfer) = mint fordítástudományi terminus Nida (1964) terminusa a három részből (elemzés, átvitel, újrastrukturálás) álló fordítási folyamat második fázisának a jelölésére. Véleménye szerint az átvitel a magstruktúrák szintjén zajlik, ahol a nyelvek közelebb állnak egymáshoz, mint a felszíni struktúrák szintjén;
- (vö: elemzés, újrastrukturálás, átrendezés)
- transzfer 2. (transfer) = mint kontrasztív nyelvészeti terminus azt a feltételezést tükrözi, hogy az anyanyelv és az idegen nyelv hasonlóságai és különbségei hatással vannak az idegen nyelv tanulására, mivel a tanuló hajlamos anyanyelvének struktúráit átvinni az

idegen nyelvbe (transzfer). Feltételezi továbbá, hogy a hasonló struktúrák esetében ez *pozitív* transzfert, az eltérő struktúrák esetében *negatív* transzfert (interferenciát) eredményez;

- (vö: interferencia)

Kiegészítendő példával az alábbival:

- pragmatikai transzfer (pragmatic transfer) = Polcz (2012) terminusa arra a jelenségre, mikor a fordító abból az általánosításból indul ki, hogy a FNY pragmalingvisztikai forma tükörfordítása ugyanazt az implikaturát fejezi ki a célnyelvben mint a forrásnyelvben;

6.6. Köznyelvi szavak fordítástudományi használata

Benne van a 123-ban:

- adaptáció 1. (adaptation) = a köznyelvben ilyenkor az eredményre gondolunk: tág értelemben adaptációnak nevezzük a speciális célközönség (pl. gyermekek) részére készített fordítást, amelyben a fordító a célközönség igényeinek megfelelően jelentős változásokat hajt végre;
- adaptáció 2. (adaptation) = a fordítástudományban ilyenkor a folyamatra gondolunk: szűkebb értelemben (pragmatikai) adaptációnak nevezzük azokat az átváltási műveleteket, amelyekre a forrásnyelvi és a célnyelvi kulturális kontextus különbségei miatt van szükség, és amelyeket a fordító annak érdekében hajt végre, hogy a célnyelvi szöveg megfeleljen az általában vett célközönség igényeinek;
- (vö: kulturális fordítás, kulturális áthelyezés, kulturális átültetés)

Kiegészítendő példával az alábbival:

- Egyszerűsítés (simplification) = Baker (1993), szerint egyike a fordítás feltételezett univerzáléinak: pl. a forrásnyelvi mondat szintaktikai formájának egyszerűsítése, igenév helyett mellékmondat használata, hosszú mondatok feldarabolása, ismétlések elkerülése stb.);

6.7. Más tudományok terminusai fordítástudományi jelentésben.

Benne van a 123-ban:

- elemzés (analysis) = pl. a kémiában: részekre bontás
- elemzés (analysis) = a fordítástudományban a FNY-i felszíntől való elvonatkoztatás folyamata. Nidánál (1964) a három részből álló (elemzés, átvitel, újrastrukturálás) fordítási folyamat első fázisának, a forrásnyelvi szöveg dekódolásának jelölésére szolgál;
- (vö: átvitel, újrastrukturálás)

Kiegészítendő például az alábbival:

A szociológiából átvett terminusok a fordítók és tolmácsok szakmai presztízisének kutatásában: (Pataky Éva készülő disszertációja)

- Mező: bizonyos társadalmi pozíciók közti viszonyok összessége;
- Habitus: A társadalom szereplői által kialakított megküzdési szokások;
- Illúzió: Ha az ember tagja egy szakmai közösségnek, részt vesz a játszmákban, úgy érzi, hogy érdemes betartani a játékszabályokat, mert ami ott zajlik az fontos, megéri a fáradságot;

Ez az utóbbi példa átvezet arra az igényre, hogy valójában teljes tudományterületek terminuskészletét kellene áttekinteni abból a szempontból, hogy mit használ belőlük a fordítástudomány, és bedolgozni a tervezett fordítástudományi terminológiai szótárba. Csak három példa ennek illusztrálására:

- Audiovizuális fordítás: hangalámondás, beszélő fejek, kiállítás/megszólalás, narrációk, reagák (Koch Márta készülő disszertációja);
- Korpusznyelvészet: címkézés, korpusz alapú, korpuszvezérelt, referencia korpusz, annotáció, szótípus/szövegszó arány (Robin et al 2016);
- Relevanciaelmélet: társalgási maximák, implikatívumok, kontextuális hatás, következtetési kommunikáció, leíró és interpretív nyelvhasználat (Heltai 2014);

7. Mit várunk a fordítástudományi terminológiai szótártól?

A fordítástudományi terminustól ugyanazt várjuk, mint minden más tudományban: a fogalom lényeges elemére reflektáljon, legyen gazdaságos, tehát rövid, feleljen meg a magyar nyelv fonológiai és morfológiai szabályainak, lehessen belőle képzett szavakat, szóösszetételeket alkotni stb.

Nemcsak a kutatónak, hanem a gyakorló fordítóknak is segítene a tervezett fordítástudományi terminológiai szótár abban, hogy a fordításról való beszéd szakszerű legyen, hogy a fordítók meg tudják indokolni a választásaikat, hogy a lektorok meg tudják indokolni a javításait, hogy a fordító szakemberként álljon szemben vagy működjön együtt a megrendelővel.

Irodalom

- Albert S. 2011. „A fűvényre épített ház” *A fordításelméletek tudomány- és nyelvfilozófiai alapjai*. Budapest: Áron Kiadó.
- Baker, M. 1993. Corpus Linguistics and Translation Studies. Implications and Applications. In: Baker, M., Francis, G. and Tognini-Bonelli, E. (eds) *Text and Technology: In honour of John Sinclair*. Amsterdam: Benjamins. 233–250.
- Baker, M. 1998. (ed.) *Encyclopedia of Translation Studies*. London: Routledge.
- Basnett, S. 1980. *Translation Studies*. London: Routledge.
- Catford, J. C. 1965. *A Linguistic Theory of Translation*. London: OUP.
- Holmes, J. 1972. The Name and Nature of Translation Studies. In: Holmes, J. 1988. *Translated!* Amsterdam: Rodopi. 67–80.
- Chomsky, N. 1965. *Aspects of Theory of Syntax*. Cambridge, Mass: The M.I.T.Press.
- Dorslaer, Luc van 2007. Risking conceptual maps: mapping as a keywords-related tool underlying the outline the online Translation Studies Bibliography. *Target* Vol. 19. No. 2. 217–235.

- Dudits A. 2018. Az átváltási műveleteken túl. A fordítási műveletek és eljárások taxonómiája. *Fordítástudomány* 20. évf. 2. szám. 27–52.
- Fischer, M. 2012. Elméleti és módszertani adalék a terminológia oktatásához I. Terminológiaelméleti alapkérdések a fordításban. *Fordítástudomány* 14. évf. 2. szám. 5–30.
- Grice, H.P. 1975. Logic and Conversation. In: Cole, P., Morgan, J. L. (eds) *Speech acts*. New York: Academic Press. 41–58.
- Heltai P. 2014. *Mitől fordítás a fordítás?* Budapest: Eötvös József Könyvkiadó.
- Horváth P. I. 2011. *A szakfordítások lektorálása. Elmélet és gyakorlat*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Károly K. 2007. *Szövegtan és fordítás*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Klaudy K. 1999. Fordítástudományi szakkifejezések jegyzéke. In: Klaudy K. *Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest: Scholastica. 145–169.
- Klaudy K. 2007. *Nyelv és fordítás*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Klaudy K. 2014a. Milyen értelemben alkalmazott nyelvészet a fordítástudomány? In: Havas F., Horváth K., Kugler N., Vladár Zs. (szerk.) *Nyelvben a világ. Tanulmányok Ladányi Mária tiszteletére*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 297–304.
- Klaudy K. 2014b. A fordítástudomány neve, természete és terminológiája. In: Navracsics Judit (szerk.) *Transzdiszciplináris üdvözetek Lengyel Zsolt számára*. Budapest–Veszprém: Gondolat Kiadó–Pannon Egyetem MFTK. 9–19.
- Nida, E. 1964. *Toward a Science of Translating: with Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating*. Leiden: Brill.
- Polcz K, 2012. *Konvencionálisan indirekt beszédaktusok az angol–magyar filmfordításban*. Doktori értekezés. Kézirat.
- Robin E., Götz A., Szegh H., Dankó Sz., Nagy A. L., Pataky É., Zolczer P. 2016. Fordítástudomány és korpuszkutatás. *Fordítástudomány* 18. évf. 2. szám. 5–26.
- Shuttleworth, M., Cowie, M. 1997. *Dictionary of Translation Studies*. Manchester: St. Jerome.
- Snell Hornby, M. 2007. What’s in a name: On metalinguistic confusion in Translation Studies. *Target* Vol. 19. No. 2. 313–327.
- Tamás D. 2017. *Bevezetés a jogi terminológiába*. Budapest: OFFI.
- Tirkkonen-Condit, S. 2004. Unique items – over- or underrepresented in translated language? In: Mauraanen, A., Kujamaki, P. (eds) *Translation Universals. Do they exist?* Amsterdam: Benjamins. 177–187.

Toury, G. 1995. *Descriptive Translation Studies – and beyond*. Amsterdam: Benjamins.

Venuti, L. 1995. *The Translator's Invisibility*. London: Routledge.